

Strazburg, 17.4.2018
COM(2018) 450 nihai

**KOMİSYON TARAFINDAN AVRUPA
PARLAMENTOSUNA, KONSEYE, EKONOMİK VE SOSYAL
KOMİTEYE VE BÖLGELER KOMİTESİNE SUNULAN BİLGİLENDİRME**

AB Genişleme Politikasına İlişkin 2018 Bilgilendirmesi

{SWD(2018) 150 nihai} - {SWD(2018) 151 nihai} - {SWD(2018) 152 nihai} -
{SWD(2018) 153 nihai} - {SWD(2018) 154 nihai} - {SWD(2018) 155 nihai} -
{SWD(2018) 156 nihai}

(Türkiye'ye İlişkin Bölümler)

TR

TR

I. GİRİŞ

Avrupa Komisyonu Kasım 2015'te, **AB genişleme politikasına ilişkin hâlâ geçerliliğini koruyan orta vadeli bir strateji** belirlemiştir. Bu Bilgilendirme ile Ocak 2018'in sonuna kadar genişleme stratejisinin uygulanmasında kaydedilen ilerlemeye ilişkin bir durum değerlendirmesi yapılmakta; ilgili ülkeler, katılım kriterlerine uygun olarak, modernleşme süreçlerini siyasi ve ekonomik reformlar vasıtasıyla devam ettirmeleri yönünde teşvik edilmektedir.

Genişleme süreci, **yerleşik kriterlere, adil ve katı bir koşulluluk ilkesine** dayalı olmaya devam etmektedir. Her ülke **kendi performansına** göre değerlendirilmektedir. Kaydedilen ilerlemelerin değerlendirilmesi ve eksikliklerin tespit edilmesi ile ülkelerin gerekli olan kapsamlı reformları gerçekleştirebilmeleri için teşvik edilmeleri ve kendilerine rehberlik yapılması amaçlanmaktadır. Genişleme perspektifinin gerçekleşebilmesi için, "temel ilkelerin önceliği" prensibine ilişkin kesin taahhüt esas teşkil etmeye devam etmektedir. Özellikle hukukun üstünlüğü ve ekonomi gibi kilit öneme sahip alanlarda yapısal eksiklikler devam etmektedir. Aday ülkeler, hukukun üstünlüğü, yargı reformu, yolsuzlukla ve örgütlü suçlarla mücadele, güvenlik, temel haklar, demokratik kurumlar ve kamu yönetimi reformu ile ekonomik kalkınma ve rekabet edebilirliği temin etmek zorundadır. Gerekli reformların karmaşık yapısı itibarıyla, bu uzun vadeli bir süreçtir.

Katılım müzakerelerinin, bugün de geçmişte de, tek başına nihai hedef olmadığını bilmesi önem taşımaktadır. Müzakereler, **daha kapsamlı bir modernleşme ve reform sürecinin** bir parçasıdır. Genişleme ülkelerinin hükümetleri, gerekli reformları yalnızca AB istediği için değil, kendi vatandaşlarının menfaatleri açısından en iyi yönelim bu olduğu için, daha etkin bir biçimde sahiplenmeli ve gerçek anlamda siyasi gündemlerinin ayrılmaz bir parçası hâline getirmelidir. Hukukun üstünlüğü gibi Avrupa'nın temel değerlerine sahip çıkılması, nesillerdir devam eden bir tercih olan AB üyeliği hedefi için büyük öneme sahiptir. Gelecekteki genişlemelere verilecek kamu desteği, aday ülkelerin hazırlık düzeyine bağlı olacaktır. AB katılım sürecinde yapılan reformlar, hem AB üye devletlerinin vatandaşlarının hem de benzer biçimde aday ülkelerin vatandaşlarının güvenini artırmaya katkı sağlamalıdır.

Şubat 2018'de Avrupa Komisyonu, **Batı Balkanlar'a** yönelik katı ve performansa dayalı AB üyeliği perspektifini, *Batı Balkanlar için güvenilir bir genişleme perspektifi ve Batı Balkanlar'ın AB ile ilişkilerinin güçlendirilmesi başlıklı Bilgilendirmesi'nde*¹ tekrar vurgulamıştır. Bu, Batı Balkanlar'ın tümü için güçlü bir teşvik mesajıdır ve Batı Balkanlar'ın Avrupa'daki geleceğine yönelik AB taahhüdünün bir işaretidir. Bölgedeki liderler, stratejik olarak bu hedefe yönelmiş olduklarına ve bu konudaki kararlılıklarına ilişkin hiçbir şüpheye yer vermemelidir. Bölgesel iş birliği ve iyi komşuluk ilişkileri, Avrupa'ya giden yolda ilerleme kaydedilebilmesi için kritik öneme sahiptir. Avrupa Komisyonu, Birlik'in daha fazla büyümeden önce daha güçlü ve daha sağlam olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle Komisyon, Daha Birleşik, Daha Güçlü ve Daha Demokratik bir Birlik için Yol Haritası² ile uyumlu bir şekilde, mevcut Antlaşmalar esasında 2025'e yönelik olarak Birlik'in demokratik, kurumsal ve politika çerçevesinin iyileştirilmesini amaçlayan çok sayıda girişimi bu yıl boyunca ortaya koyacaktır.

Türkiye, Avrupa Birliği için Suriyelilere sağlanan destek de dâhil olmak üzere, ortak çıkar alanlarında yüksek düzeyli diyalogun ve iş birliğinin devam ettiği kilit bir ortak ve aday ülkedir. Komisyon, Temmuz 2016 başarısız darbe girişimi karşısında Türkiye'nin hızlı ve orantılı eyleme geçme konusundaki haklı ihtiyacını teslim etmiştir. Ancak Türkiye, özellikle hukukun

¹ [COM\(2018\) 65 nihai](#)

² https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/roadmap-factsheet-tallinn_en.pdf

üstünlüğü ve temel haklar alanlarında olmak üzere ve siyasi sistemde etkili denge ve denetleme mekanizmalarının zayıflamasıyla birlikte AB'den dikkat çekici biçimde uzaklaşmaktadır. Avrupa Komisyonu, Türkiye'ye öncelikli olarak bu olumsuz gidişatı tersine çevirmesi için defaatle çağrıda bulunmuştur.

II. 2015 GENİŞLEME STRATEJİSİNİN UYGULANMASI

Hukukun üstünlüğü, temel haklar ve iyi yönetim alanlarında yapılacak reformlar, genişleme ülkeleri açısından hâlâ en ivedi konudur. Bu reformlar söz konusu ülkelerdeki ilerlemenin AB tarafından değerlendirilmesinde de kilit ölçüttür. Genişleme ülkeleri, bu temel AB değerlerine daha güçlü ve inandırıcı biçimde sahip çıkmalıdır. Bu temel değerlerin muhafaza edilememesi, yatırım ve ticaret açısından da caydırıcı unsurdur. Hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi yalnızca kurumsal bir konu değildir. Toplumsal dönüşümü de gerektirir.

a) Hukukun üstünlüğü

Hukukun üstünlüğüne ilişkin reformlara odaklanma artmış olsa da, genişleme ülkelerinde bu husustaki ilerleme düzenli seyretmemiştir. Makedonya Cumhuriyeti'nde, yeni hükûmetin "Acil Reform Önceliklerinin" uygulanmasına yönelik olarak sergilediği kararlılık, hukukun üstünlüğü konusunda olumlu bir etki yaratmıştır. Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında Türkiye'de hukukun üstünlüğü alanında yaşanan kötüye gidiş devam etmiştir.

Yargı sisteminde başarılı bir reform yapılması, siyasi yelpazenin tamamında sürdürülecek, siyasi irade gerektiren uzun vadeli bir süreçtir ve genişleme ülkelerinde bu konuda atılacak pek çok adım vardır. Arnavutluk'ta, hâkim ve savcılarının ilk defa uygulanmakta olan ve hâlen devam eden yeniden değerlendirilme sürecinin; profesyonellik, bağımsızlık ve dürüstlük bakımından yargı sistemini desteklemesi beklenmektedir. Türkiye'de, Anayasa değişikliklerinin yanı sıra hâkim ve savcılarının toplu olarak meslekten ihraç edilmeleri, yargının etkinliği ve bağımsızlığına daha fazla zarar vermiştir.

Ülkeler, taviz vermeksizin **yolsuzluğun** kökünü kazımalı ve her türlü siyasi yolsuzluk unsurunu ortadan kaldırmalıdır. Yasal ve kurumsal çerçeveleri, AB müktesebatı ve Avrupa standartları ile uyumlu hâle getirme yönündeki kesintisiz çabaya rağmen, yolsuzluk hâlâ yaygındır. Güçlü ve bağımsız kurumlar; özellikle üst düzeyde olmak üzere, yolsuzluğun önlenmesi ve yolsuzlukla mücadele edilmesi, infaz edilen ve caydırıcı yaptırımlar içeren kesinleşmiş mahkeme kararlarıyla neticelenen daha etkili soruşturma ve kovuşturmaların yürütülmesi açısından son derece önemlidir. Başta yolsuzluğa açık bir alan olan kamu alımlarının tüm aşamaları olmak üzere kamu finansmanının yönetiminde daha fazla şeffaflığa ihtiyaç duyulmaktadır.

Uzmanlaşmış kuruluşlar bulunmaktadır ancak siyasi nüfuz sahibi kişilerin açıklanamayan zenginlikleri nadiren incelemeye tabi tutulmaktadır. Sınırlı ilerleme, hâlâ devam eden kısıtlı bir idari kapasiteye ve gerçek bir siyasi iradenin bulunmadığına işaret etmektedir. Daha fazla şeffaflık ve hesap verebilirlik, kuvvetler ayrılığı ve daha güçlü, bağımsız gözetim kuruluşları hâlâ temel konulardır. Çıkar çatışmaları ve mal bildirimini ilgili veri paylaşımına yönelik bölgesel bir aracın kabul edilmesi yönünde Trieste'de 2017'de başlatılan girişimler, Batı Balkanlar bölgesindeki ülkelerin yolsuzluk vakalarıyla mücadele performansını iyileştirmeye katkıda bulunabilir.

Örgütlü suçların genişleme ülkelerindeki dayanakları hâlâ güçlüdür. Büyük suç grupları, Batı Balkanlar bölgesi ile Türkiye'deki faaliyetlerini ve bu bölgelerden yürüttükleri faaliyetleri sürdürmektedir. Bölge hâlâ, başta uyuşturucu madde ve silah olmak üzere yasalara uygun olmayan mal ticareti ve AB ülkelerine gitmeye çalışan insanların ticareti bakımından önemli

bir giriş güzergâhıdır. Genişleme ülkeleri, Europol ve Eurojust gibi AB kolluk birimleri ile daha fazla iş birliği yapmakta ve uyuşturucu madde kaçakçılığı da dâhil olmak üzere belirli örgütlü suç türleri ile mücadele kapasitelerini geliştirmektedir. Arnavutluk'ta, kolluk tarafından yürütülen geniş çaplı operasyonlar neticesinde büyük miktarlarda kenevir ve yakın zamanda da Latin Amerika menşeli kokain ele geçirilmiştir. Bununla birlikte, kolluk birimlerinin personel sayısı ve operasyonel bağımsızlıklarının gözetilmesi, bölgede sorun olmaya devam etmektedir. Örgütlü suç tehditlerinin analizi ve belirlenen operasyonel öncelikler arasında hâlâ uyumsuzluk bulunmakta ve bu durum, suç gruplarının etkin bir şekilde çökertilmesinin başarı oranını düşürmektedir. Ayrıca yetkililerin, Mali Eylem Görev Gücü'nün metodolojisi doğrultusunda mali soruşturmalardan yararlanmaya başlaması ve suç gelirlerinin müsaderesi ile ilgili sonuçları iyileştirmesi gerekmektedir. Genişleme ülkelerinde, suçtan kaynaklanan mal varlıklarının tespiti ve izlenmesinden sorumlu merkezi kuruluşların (Mal Varlığı Geri Alım Birimleri) tesis edilmesi ve güçlendirilmesi, bu ülkelerin ulusal mal varlığı geri alım sistemlerini daha etkin hâle getirebilmekte ve AB üye devletlerindeki Mal Varlığı Geri Alım Birimleri ile operasyonel iş birliğini kolaylaştırabilmektedir. Kara paranın aklanması ve terörizmin finansmanı ile mücadeleyle ilişkin olarak, genişleme ülkeleri, öncelikli olarak, mevzuatını ve uygulamalarını Mali Eylem Görev Gücü'nün tavsiyeleri ile uyumlu hâle getirmelidir. Yolsuzluk, kara paranın aklanması ve örgütlü suçlar ile mücadele edilmesine yönelik somut ve sürdürülebilir bir izleme mekanizması ivedilikle oluşturulmalıdır.

Terörizm, şiddete varan aşırıcılık, radikalleşme ve özellikle (geri dönen) yabancı terörist savaşçılar olgusu ile mücadele edilmesi için AB, genişleme ülkelerinin her biri ile operasyonel iş birliğini artırmıştır. Tüm ülkelerde, terör ve radikalleşme ile mücadele alanındaki mevzuat ve uygulamaların AB standart ve uygulamaları ile uyumlaştırılmasına yönelik yerinde çabalar devam etmektedir. Bununla birlikte, özellikle şiddete varan aşırıcılık, silah ticareti, terörizmin finansmanı, kara paranın aklanması, bilgi paylaşımı ve radikalleşme karşıtı politikalar bakımından ulusal ve bölgesel düzeyde somut sonuçların elde edilmesine yönelik daha etkin yapıların oluşturulması mümkündür. Bu çalışmaların büyük bir bölümü, AB Radikalleşme Farkındalık Ağı tarafından desteklenmektedir. Batı Balkan ortaklardan her biri ve Türkiye'yle birlikte, terörizmle daha fazla mücadele edilmelidir. Eurojust ile iş birliği anlaşmalarının akdedilmesine olanak sağlamak amacıyla, kişisel verilerin korunmasına yönelik standartların AB standartları ile uyumlaştırılması gerekmektedir. Terörle mücadeleye ilişkin daha önceki ortak çalışmalardan ilham alan AB ve Batı Balkan ortakları, 2017'de, bölgede güvenlik yönetişimi konusunda kapasite oluşturulması ve reformlara yönelik yeni bir yaklaşım olarak Batı Balkanlar Entegre İç Güvenlik Yönetişimini kabul etmişlerdir.

b) Temel haklar

Temel haklar, büyük ölçüde Batı Balkanlar ülkelerinin mevzuatında düzenlenmektedir, ancak bu hakların pratikte tam olarak uygulanmasının sağlanması konusunda önemli çabaların gösterilmesi gerekmektedir. Rapor döneminde Türkiye'de, insan haklarıyla ilgili kilit alanlarda ciddi şekilde kötüleşme devam etmiştir.

Bölgede **ifade özgürlüğü** ve basın bağımsızlığının bir demokrasi unsuru olarak güvence altına alınmasına özel önem verilmesi gerekmektedir. 150'den fazla gazetecinin hâlâ tutuklu bulunduğu Türkiye'deki ciddi gerileme dâhil olmak üzere, bazı ülkelerde bu alanda önemli ölçüde kötüleşme kaydedilmiştir. Diğer ülkelerde de en iyimser görüşle kısıtlı ilerleme kaydedilmiştir. Gazetecilere yöneltilen saldırı ve tehditler devam ederken, soruşturma ve kovuşturmalar yavaş ilerlemektedir. Kamu yayın kuruluşlarının bağımsızlığını etkileme çabaları ve basına şeffaf olmayan bir şekilde kamu finansmanının sağlanması, genişleme ülkelerinin tamamında hâlâ yaygındır. Bu suistimler, sadece ifade özgürlüğü temel hakkını değil aynı zamanda bölgedeki demokrasiyi de sekteye uğratmaktadır. Hükümetlerin, ifade özgürlüğü konusundaki mevcut yasal çerçevenin uygulanması ve basın özgürlüğüne yönelik genel ortamın iyileştirilmesi amacıyla acil ve somut adımlar atması gerekmektedir.

AB, çoğunlukla sindirilmeye maruz kalan yerel sivil toplum kuruluşları, insan hakları savunucuları, gazeteciler ve bağımsız basın kuruluşlarını kuvvetle desteklemektedir. Hükûmetin ifade özgürlüğü ile tüm diğer temel haklar konusunda hesap verebilirliğinin sağlanmasında bunların katkısı çok önemlidir.

Genişleme ülkeleri, hâlen yaygın olan **çocuk hakları** istismarlarının etkin bir şekilde ele alınması konusunda daha fazla çaba sarf etmelidir. Hükûmetler, **engelli kişiler, azınlıklar** ve diğer savunmasız gruplara karşı ayrımcılığı da öncelikli olarak ele almalıdır. **Toplumsal cinsiyet eşitliğinin** artırılması ve kadına yönelik şiddetin ele alınması konusunda daha fazla adım atılmalıdır. Batı Balkanlar'da lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseks bireylerin hakları konusunda ilerleme kaydedilmiş olsa da, ayrımcılık, tehdit ve şiddetin sona erdirilmesi için ilave çabalara ihtiyaç duyulmaktadır. Hâlen sosyal dışlanma, marjinalleştirme ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaları nedeniyle **Roman vatandaşların** içinde buldukları tehlikeli duruma da öncelik verilmesi gerekmektedir. **Cezaevi koşulları** iyileştirilmeli, şüphelilerin ve sanıkların usuli hakları ile mağdurların hakları AB müktesebatıyla uyumlu hâle getirilmelidir. Türkiye'de olağanüstü hâl kapsamında çıkarılan kanun hükmünde kararname ile savunma hakkı da dâhil olmak üzere kilit usuli haklar kısıtlanmıştır.

c) Demokratik kurumların işleyişi ve kamu yönetimi reformu

Demokratik kurumların düzgün bir biçimde işlemesi, birçok ülkede hâlen temel sorundur. Buna, başta **parlamentolarda** olmak üzere siyasi yelpaze içinde yapıcı diyalog kurulmasının temin edilmesi de dâhildir. Kaydedilen bazı ilerlemelere rağmen, demokratik seçimlerin yapılmasına yönelik birkaç temel unsur hâlâ sorun teşkil etmektedir. Seçim gözlem misyonlarının tavsiyeleri gerektiği şekilde uygulanmalıdır. İyi işleyen bir demokrasinin önemli bir parçası olan parlamentonun hesap verebilirliği siyasi kültüre yerleştirilmelidir.

Başarısız darbe girişimi karşısında Türkiye'nin hızlı ve orantılı eyleme geçme konusundaki haklı ihtiyacı anlaşılmasına rağmen, siyasi partiler arasındaki diyalog alanı da giderek daralırken TBMM'nin kilit işlevi olan yasama sürecini kısıtlayan ve hâlen devam eden olağanüstü hâl kapsamında alınan tedbirlerin orantılılığı konusunda ciddi endişeler mevcuttur. Avrupa Konseyi tarafından yeterli bir denge ve denetleme sistemi tesis etmediği ve kuvvetler ayrılığını tehlikeye attığı değerlendirilen geniş kapsamlı Anayasa değişiklikleri, olağanüstü hâl sürecinde düzenlenen referandumda kabul edilmiştir.

Batı Balkanlar'da, siyasi diyalog eksikliği, acil parlamento usullerinin aşırı kullanılması ve tüm partilerin yapıcı katılımının sağlanamaması nedeniyle ulusal parlamentoların temel yasama ve gözetim işlevi kapasitesi zayıflatılmaktadır. Bazı bojkotların üstesinden gelinmesine rağmen, bölücü bir siyasi kültür hâlâ mevcuttur. Arnavutluk'ta, Mayıs 2017'de yapılan partiler arası anlaşma, parlamento çalışmalarının seçimler için ara verilmeden önce yeniden başlatılmasını sağlamıştır. Makedonya Cumhuriyeti'nde yeni parlamento, yürütme üzerindeki gözetim kapasitelerini yeniden tesis etmek için çaba sarf etmiştir. Ancak Karadağ'da muhalefet, parlamentonun Kasım 2016'da biraraya gelmesinden beri yasama faaliyetlerini bojkot etmektedir. Sırbistan'da, parlamentonun etkililiği ve mevzuat kalitesi taslak mevzuat üzerinde parlamentonun uygun denetiminin eksik olması nedeniyle olumsuz etkilenmektedir. Kosova'da*, Karadağ ile Sınır Belirleme Anlaşması onaylanmış olmasına rağmen, parlamento çalışmalarında önceki ve iktidardaki koalisyon döneminde siyasi kutuplaşma ve tıkanmalar ön plana çıkmıştır. Bosna Hersek'te iktidardaki koalisyon partileri arasındaki gerginlik, Reform Gündemi'nde yer alan mevzuatın kabul edilmesi sürecini olumsuz etkilemiş ve reform

---

*Bu ifade, statüye ilişkin tutumlara hâle getirmez ve BMGK'nin 1244/1999 sayılı Kararı ve Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık Deklarasyonu Hakkındaki Görüşü ile uyumludur.

sürecinde yavaşlamaya yol açmıştır. Seçimler bölgede önemli olaylara sahne olmadan gerçekleşirken, seçim organlarının siyasileşmesi, kamu kaynaklarının kötüye kullanılması, siyasi partilerin ve seçim kampanyalarının finansmanının şeffaf olmaması gibi önemli eksiklikler vatandaşların seçim süreçlerine olan güvenini etkilemektedir.

Kamu yönetimi reformu, yönetişimin her düzeyde güçlendirilmesi bakımından oldukça önemlidir. Bunlar arasında, yönetimin kalitesinin ve hesap verebilirliğinin iyileştirilmesi, işe alımlar ve işten çıkartmalar da dâhil olmak üzere, profesyonelliğin, apolitikleşmenin ve şeffaflığın artırılması, kamu maliyesinin daha şeffaf yönetilmesi ve vatandaşlara daha iyi hizmet sunulması da yer almaktadır. Merkezi, bölgesel ve yerel yönetimler arasında uygun bir dengenin sağlanması da gerekmektedir. Batı Balkanlar'da bazı alanlarda orta düzeyde bir ilerleme kaydedilirken, Türkiye'de kamu hizmetleri ve insan kaynakları yönetimi ve hesap verilebilirlik bakımından ciddi bir gerileme olmuştur.

Türkiye ve Bosna Hersek hariç olmak üzere kapsamlı kamu yönetimi ve kamu mali yönetimi **reform stratejileri** uygulanmaktadır. Reformların uygulanmasında ve mali açıdan sürdürülebilirliğindeki gecikmeler endişe unsuru olmaya devam etmektedir. Bütçe şeffaflığı birçok durumda artırılmıştır. Batı Balkanlar'da, merkezi hükûmet düzeyindeki **stratejik planlama** kalitesinin ve sektör planlaması ile bağlantıların büyük ölçüde iyileştirilmesi gerekmektedir. Politikalar, mevzuat ve kamu yatırımları, genellikle sistematik etki analizleri yapılmadan ve istişarelerde bulunulmadan hazırlanmaktadır. Birçok ülkede kilit sorun, acil yasama usullerinin sıklıkla kullanılmasıdır. Tüm ülkelerde, **kamu sektöründe profesyonelleşmenin** sağlanmasına yönelik ihtiyaç hâlen devam etmektedir. Yeni kamu hizmetleri mevzuatına rağmen, özellikle üst düzey kamu görevlilerinin atanmalarında ve ihraçlarında istisnalara sıklıkla başvurulmaktadır.

Tüm genişleme ülkelerinde, **kamu idaresi yapısının** daha verimli bir şekilde teşkilatlandırılması gerekmektedir. Batı Balkanlar'da, benzer idari organların farklı statüleri vardır ve bunların çoğu, bağlı oldukları bakanlıklardan ziyade doğrudan hükûmete veya parlamentoya karşı sorumludur. Kuruluşlar ile bağlı oldukları kurumları arasındaki hesap verebilirlik ve raporlama yetersiz düzeydedir. Birçok genişleme ülkesi, **hizmet sunumunu** iyileştirmek amacıyla e-devlet hizmetlerini uygulamaya yoğunlaşmıştır, ancak girişimler genellikle stratejik yönlendirme ve koordinasyondan yoksundur. Birçok ülke, ayrıca genel idari usuller konusunda çağdaş kanunlar kabul etmek suretiyle ilerleme kaydetmiştir ancak çoğu ülkede özel idari usullerin en aza indirilmesi amacıyla sektör mevzuatının önemli bir kısmının hâlen değiştirilmesi gerekmektedir.

d) Göç

Mülteci krizi ve düzensiz **göçe** ilişkin sorunlar, AB'nin genişleme ülkeleri ile yürüttüğü çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Ortak çalışmalar sayesinde, Doğu Akdeniz/Batı Balkanlar göç rotalarında ilerleme kaydedilmiştir. Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti hâlâ endişe unsurudur. Düzensiz göçün azaltılması, geri dönüş faaliyetleri, sınırların korunması ve düzensiz göçün önlenmesiyle iltica, sosyal içerme ve bütünleşme konularında kapasite artırımıyla ilgili olanlar dâhil olmak üzere, göç sorunlarının ele alınmasında ülkelerin AB müktesebatına uygun olarak daha donanımlı hâle gelmesinin sağlanması için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Türkiye, olağanüstü bir çaba sarf ederek, hâlihazırda 3,5 milyondan fazla kayıtlı Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır ve AB, söz konusu sorunun ele alınmasında Türkiye'ye yardım etmek konusundaki kararlılığını sürdürmektedir. Türkiye-AB Ortak Açıklaması kapsamındaki iş birliği, somut sonuçlar vermeye devam etmiştir. Ege Denizi'nde düzensiz ve tehlikeli geçişler ile can kayıplarının önemli ölçüde azaltılmasına ilişkin eğilim güçlenerek devam etmiştir. Doğu Akdeniz rotası üzerinden giriş yapan göçmen sayısı 2016'da 182.277 iken bu sayı 2017'de

neredeyse %77'lik bir azalmayla 42.319 olmuştur. Türk Sahil Güvenlik Komutanlığı, devriye faaliyetlerinin etkin biçimde yürütülmesi, düzensiz geçişlerin ve yeni rotaların açılmasının engellenmesi konusunda kararlılığını sürdürmüştür. Türkiye'deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı, sığınmacıların ihtiyaçlarının karşılanmasına destek sağlamakta ve ev sahipliği yapan halkı desteklemektedir. 3 milyar avroluk birinci dilim, tamamen sözleşmeye bağlanmıştır. Şu ana kadar yapılan harcamalar 1,9 milyar avroya ulaşmıştır. Türkiye-AB Ortak Açıklaması'na uygun olarak, ikinci dilimin kullanılmasına başlanmıştır. Sosyal Uyum Yardım Programı kapsamında, en savunmasız yaklaşık 1,2 milyon sığınmacıya aylık nakit ödeme yapılmasını sağlayan AB Mali İmkânı, en hızlı ve en etkili AB destek mekanizmalarından biri olmuştur. 312.000'den fazla çocuğa Türkçe eğitimi verilmiş olup 500.000 öğrenciye kırtasiye malzemeleri ve ders kitapları dağıtmaya başlanmıştır. Sığınmacılar, 763.000'den fazla birinci basamak sağlık hizmeti konsültasyonundan faydalanmış olup 217.000'den fazla Suriyeli bebeğin tüm aşuları yapılmıştır.

Ulusal çabaları destekleyen AB'nin koordinasyonundaki müdahaleler, 2017'de Batı Balkanlar bölgesine geçiş yapan düzensiz göç akınlarında %91'lik bir düşüş yaşanması ve sınırlardaki durumun genel olarak istikrarlı hâle getirilmesiyle sonuçlanmıştır. Özellikle Makedonya Cumhuriyeti ve Sırbistan, bu alanda AB için güvenilir ortaklar olduklarını kanıtlamıştır. Ancak, bu ülkeler göç krizinden etkilenmeye devam etmiştir ve kriz durumlarıyla mücadele etme kapasiteleri sürekli olarak sınanmıştır. İdari kapasite ve altyapının bölge genelinde daha fazla güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. AB, Batı Balkan ortaklarının çabalarını desteklemeye kararlıdır. Komisyon, Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı ile Batı Balkanlar arasında statü anlaşmaları müzakere etmektedir. Bu anlaşmalarla, icra yetkileri olan Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı ekipleri, ulusal sınır idarelerini desteklemek üzere AB dış sınırını çevreleyen bölgelerde görevlendirilebilecektir.

e) Ekonomi

Batı Balkanlar ve Türkiye önemli bir **ekonomik potansiyele** sahiptir. Son birkaç yılda artan büyüme oranlarının bir sonucu olarak tüm kategorilerde istihdam yaratılmıştır. Bazı ilerlemeler kaydedilmesine rağmen tüm hükümetler, özellikle gençler arasındaki, yüksek işsizlik oranları, mesleki beceriler bakımından arz ve talep arasında büyük çaplı uyumsuzluklar, finansmana sınırlı erişim, yetersiz düzeydeki yenilikçilik ve bölgesel bağlantılılık dolayısıyla iş ortamlarının zayıflığı, sürekli olarak yüksek düzeyde seyreden kayıt dışı ekonomi nedeniyle önemli yapısal, ekonomik ve sosyal sınamalarla karşı karşıyadır. Batı Balkanlar'da yatırım ortamı, özellikle mahkemelerin bağımsız ve etkin işlememesi ve rekabet kurallarının düzensiz uygulanması bakımından, siyasi yolsuzluğa dair belirtilerden olumsuz etkilenmeye devam etmektedir. Bölgede devletin ekonomi üzerindeki nüfuzu güçlü olup, bu durum kamu mali yönetiminin zayıf olması ve izin ve vergi sistemlerinde sıklıkla değişikliğe gidilmesi dolayısıyla yolsuzluk riskini önemli ölçüde artırmaktadır. Kurumsal yönetim çerçevelerinin güçlendirilmesi ve özelleştirme süreçlerinin tamamlanması gerekmektedir. Altyapının ve eğitim sistemlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Başta Trans-Avrupa Taşımacılık Ağları'nın Batı Balkanlar'a genişletilmesi bağlamında olmak üzere, bölgedeki altyapı yatırımları AB ile üzerinde anlaşmaya varılan önceliklerle tutarlı olmalıdır. Türkiye'de yeniden güçlü bir ekonomik büyüme gerçekleşmiş, fakat iş ortamı kötüye gitmeye devam etmiştir. Ekonomi ise mali belirsizlik, küresel yatırımcıların güvenindeki değişiklikler ve devam eden siyasi riskler karşısında hâlâ kırılmalıdır.

AB, hazırlık sürecinin ayrılmaz bir parçası olan Ekonomik Reform Programı uygulaması yoluyla politika oluşturmada iyileştirme sağlanmasını ve ekonomik yönetimi desteklemektedir. Bu uygulama makroekonomik ve yapısal reformların oluşturulmasında ve uygulanmasında temel araç hâline gelmiştir. Böylelikle uzun vadeli sürdürülebilir büyümeye ve yakınlığa katkı sağlanmakta, politika planlaması kolaylaştırılmakta ve Kopenhag ekonomik kriterlerinin karşılanması yönünde ilerleme kaydedilmesi sağlanmaktadır. Tüm hükümetlere yıllık Ekonomik Reform Programları sunmaları çağrısında bulunulmuştur.

Belirlenen reformların uygulanması için artık hükümetlerin güçlü siyasi teşviki ve sahiplenmesi gerekmektedir. AB ayrıca, bölgedeki ticaretin, hareketliliğin ve yatırımın önündeki engelleri kaldırmayı amaçlayan Bölgesel Ekonomik Alanın derinleştirilmesi suretiyle Batı Balkanlar'daki yatırım ortamının iyileştirilmesini desteklemektedir. Aralık 2016'da Komisyon, Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin muhtemel güncellenmesi ve genişletilmesi amacıyla müzakerelerin başlatılmasına ilişkin bir Tavsiye kabul etmiştir; söz konusu Tavsiye hâlen AB Konseyi tarafından değerlendirilmektedir.

f) Bölgesel iş birliği ve iyi komşuluk ilişkileri

Bölgesel iş birliği, siyasi istikrarın ve ekonomik fırsatların sağlanması bakımından kilit unsurdur. Özellikle AB'nin bağlantılılık gündemi Batı Balkanlar'daki bölgesel iş birliğine ilave bir ivme kazandırmıştır. 2017'de Trieste'de bölge liderleri, Bölgesel Ekonomik Alan oluşturulmasına yönelik bir eylem planını onaylamış ve Ulaştırma Topluluğu Antlaşması'nı imzalamıştır. Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci ve diğer bölgesel girişimler de, istikrarı ve iş birliğini teşvik etmeye devam etmiştir. Bölgesel Gençlik İşbirliği Ofisi kurulmuştur ve insandan insana iş birliğini geliştirmeye devam etmek üzere ilk teklif çağrısına çıkmıştır. Erasmus+ programı, yükseköğretimde ve gençler arasında kültürler arası diyalogu geliştirmeye devam etmiş ve yükseköğretim kurumlarının ve sistemlerinin uluslararası hâle getirilmesini ve modernleştirilmesini desteklemiştir. Bağlantılılık projelerinin sahada gerçekleştirilmesi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Adriyatik ve İyonya Bölgesel Eylem Planı'na yönelik AB Stratejisi, ortak projeler oluşturulmasının teşvik edilmesine katkı sağlamış ve katılımcı ülkelerin AB müktesebatına daha fazla uyum sağlamasını teşvik etmiştir. Ancak, bölgesel anlaşmalardan ve taahhütlerden kaynaklanan çok sayıda yükümlülük henüz yerine getirilmemiştir. Vatandaşların bölgesel iş birliğinden gerçekten fayda sağlayabilmelerini teminen, 2015'te üzerinde anlaşmaya varılan bağlantılılık reform tedbirlerinin uygulanmasına ilişkin olanlar da dâhil olmak üzere, bu anlaşmaların ve taahhütlerin operasyonel hâle getirilmesine yönelik daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir.

İyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel iş birliği, istikrar ve ortaklık süreci ile genişleme sürecinin temel unsurlarıdır. Hükümetler arasındaki birebir temaslar ile ikili ve bölgesel düzeyde iş birliği düzenli olarak devam etmekle birlikte, savaş suçları, kayıp kişiler, örgütlü suçlar ile adli ve polis iş birliği gibi en hassas alanlarda daha fazla çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konudaki istisnalardan biri, Balkan savaşlarından kaçan mültecilerin dönüşüyle ilgili olup Bölgesel Konut Programı olumlu sonuçlar vermektedir. İyi komşuluk ilişkilerini olumsuz şekilde etkileyen açıklamalardan kaçınılmalıdır. İstikrarın teşvik edilmesi ve uzlaşmaya ve geçmişin izlerinin silinmesine elverişli bir ortam oluşturulması için sorumlu siyasi liderliğin yanı sıra daha esaslı çabaların gösterilmesi gerekmektedir. Bulgaristan ve Makedonya Cumhuriyeti arasında imzalanan Dostluk Antlaşması bu açıdan olumlu bir örnektir.

AB'nin genişleme politikası, istikrarı geliştirmeye devam etmelidir. Dolayısıyla, AB **ikili anlaşmazlıklara** taraf olamaz ve olmayacaktır. Anlaşmazlıklar, sorumlu taraflarca ivedilikle çözümlenmelidir. Bu bağlamdaki sonuçlar sınırlı kalmıştır. Batı Balkanlar bölgesi genelinde daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. AB aracılığıyla yürütülen Diyalog'ta, Sırbistan ve Kosova arasındaki ilişkilerin tamamen normalleştirilmesine yönelik olarak, kapsamlı ve hukuki olarak bağlayıcılığı olan bir normalleşme anlaşmasının imzalanıp uygulamaya konulmasıyla sonuçlanması gereken, bir ilerlemenin ivedilikle kaydedilmesi gerekmektedir. Makedonya Cumhuriyeti ile ilgili olarak, ülkenin isim sorununa, BM himayesinde, müzakere edilmiş ve karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözümün bulunması ve iyi komşuluk ilişkilerine yönelik kaydedilen ilerlemenin geliştirilmesi gerekmektedir. Uzun süredir devam eden ikili anlaşmazlıkların çözümüne yönelik olarak Arnavutluk da adımlar atmıştır.

Kıbrıs konusunda, Birleşmiş Milletler öncülüğünde yürütülen çözüm görüşmelerine ilişkin olarak sarf edilen yeni çabalar, bir uzlaşma ile sonuçlanmamış olsa da, kaydedilen ilerlemenin muhafaza edilmesi ve meselenin dış boyutları da dâhil olmak üzere, adil, geniş kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüme yönelik hazırlıklara devam edilmesi önemlidir. Türkiye'nin, Kıbrıs meselesine BM çerçevesinde adil, kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüm bulmayı amaçlayan müzakereler konusundaki kararlılığının ve somut anlamda katkısının devam etmesi son derece önem arz etmektedir. Türkiye'nin, Ek Protokol'ü tam olarak uygulama yükümlülüğünü derhal yerine getirmesi ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. Komisyon, iyi komşuluk ilişkilerine ve sorunların barışçıl çözümüne zarar veren her türlü tehdit, sürtüşme veya eylemden kaçınma çağrısında bulunmaktadır. Komisyon, AB üye devletlerinin tüm egemenlik haklarının önemini vurgulamaktadır. Bu haklar, diğer hakların yanı sıra, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi dâhil, AB müktesebatına ve uluslararası hukuka uygun olarak ikili anlaşmalar yapma, doğal kaynaklar ile ilgili arama yapma ve bunlardan yararlanmayı da kapsamaktadır. Türkiye'nin bazı AB üye devletleri aleyhindeki eylemleri ve açıklamaları, AB ile ilişkilerini olumsuz etkileyen gerilimlere de yol açmıştır. Söz konusu ikili meselelerin çözümü öncelik arz etmektedir.

III. SONUÇLAR VE TAVSİYELER

Komisyon, yukarıdaki analizler ve ekte yer alan ülke özetlerinde ortaya konulan değerlendirmeler ışığında aşağıdaki **sonuçları** ve **tavsiyeleri** bildirir:

I

1. **AB'nin genişleme politikası**, Avrupa'da **barış, güvenlik, refah ve dolayısıyla istikrara** yapılan yatırımdır. Bu, AB ve AB üyesi olmak isteyen devletlerin ortak menfaatine olan ekonomik ve ticari fırsatların artmasını sağlamaktadır. AB ve üye devletler tarafından sürekli olarak vurgulandığı gibi, güçlü bir AB üyeliği perspektifi, Güneydoğu Avrupa ülkelerinde dönüşümü teşvik etmeye ve istikrarı ve güvenliği sağlamlaştırmaya devam etmektedir.
2. Genişleme süreci, **yerleşik kriterlere, adil ve katı bir koşulluluk ilkesine** dayalı olmaya devam etmektedir. Her ülke, daha kapsamlı reformlar gerçekleştirmeye teşvik edilmeleri amacıyla **kendi performansına** göre değerlendirilmektedir. Genişleme perspektifinin gerçekleşebilmesi için, "temel ilkelerin önceliği" prensibine ilişkin kesin taahhüt esas teşkil etmeye devam etmektedir.
3. Şubat 2018'de kabul edilen Komisyonun **Batı Balkanlar** stratejisi, bölgenin geleceğini sıkı ve kesin surette Avrupa Birliği'ne bağlayacak **tarihi bir fırsatlar penceresi** sunmaktadır. Bölgedeki ülkeler, dönüşüm süreçlerinde kesin ve geri dönüşü olmayacak ilerlemeler kaydetmeleri ve ekonominin yanı sıra, başta hukukun üstünlüğünün temel ilkeleri, temel haklar, demokratik kurumlar ve kamu yönetimi reformu alanları olmak üzere, mevcut eksiklikleri giderebilmeleri için kararlılıkla harekete geçmelidirler.

II

4. **Türkiye**, AB için kilit bir ortaktır. Temmuz 2016'daki darbe girişimini güçlü bir şekilde derhal kınayan AB, ülkenin demokratik kurumlarına tam desteğini yinelemiş ve böylesine ciddi bir tehdit karşısında Türkiye'nin hızlı ve orantılı eyleme geçme konusundaki haklı ihtiyacını teslim etmiştir. Bununla birlikte, geniş kapsamlı toplu

ihraçlar, tutuklamalar ve gözaltılar gibi, darbe girişiminden bu yana alınan tedbirlerin boyutu ve kolektif yapısı, hâlâ yürürlükte olan OHAL kapsamındaki tedbirlerin orantısızlığına ilişkin ciddi endişe yaratmaya devam etmektedir. Türk hükûmeti, AB'ye katılım konusundaki kararlılığını yinelemiştir ancak bu kararlılık uygun tedbirler ve reformlar ile desteklenmemiştir. Aksine, Türkiye Avrupa Birliği'nden dikkat çekici biçimde uzaklaşmaktadır. Mevcut koşullar altında yeni fasılların açılması düşünülmemektedir. Türkiye'nin, OHAL'i kaldırmak ve siyasi sistemde etkili denge ve denetleme mekanizmalarının zayıflamasına bir çözüm bulmak suretiyle, Avrupa Konseyi ile iş birliğinin artırılması gibi yollarla, hukukun üstünlüğüne ve temel haklara ilişkin mevcut olumsuz eğilimi öncelikli olarak tersine çevirmesi gerekmektedir.

Yargı, kamu yönetimi reformu, temel haklar ve ifade özgürlüğü gibi kilit öneme sahip alanlarda ciddi gerileme ve diğer birçok alanda da giderek daha fazla gerileme olmuştur. Hukukun üstünlüğünün ve temel hakların tam olarak gözetilmesi, katılım sürecinin vazgeçilmez bir yükümlülüğüdür. OHAL ilan edilmesinden bu yana 150.000'den fazla kişi gözaltına alınmış; 78.000 kişi tutuklanmıştır. Çok sayıda yazar, insan hakları savunucusu, avukat ve seçilmiş temsilcinin yanı sıra 150'den fazla gazeteci de hâlâ cezaevindedir. Birçok Türk vatandaşı siyasi görüşlerini sosyal medyada paylaştıkları için tutuklanmışlardır. Yargı denetiminden muaf tutulan ve Meclis tarafından etkin biçimde incelenmeyen 31 olağanüstü hâl kararnamesi ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü ve savunma hakkı da dâhil olmak üzere medeni ve siyasi hakları önemli ölçüde kısıtlamıştır. Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonu resmi olarak faaliyete geçmiştir ancak Türkiye'nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde etkili iç hukuk yolları sağlama kapasitesinin sorunlu bazı mahkeme kararlarıyla daha da azaldığı bir ortamda, bu Komisyonun etkili ve güvenilir bir hukuk yolu hâline gelmesi gerekmektedir.

Olağanüstü hâl ortamında yapılan referandumla, Cumhurbaşkanlığı sistemini de içeren geniş kapsamlı Anayasa değişiklikleri çok küçük bir oy farkıyla kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi bu değişikliklere ilişkin olarak, bir denge ve denetleme sistemi tesis etmediği ve yürütme ve yargı arasında kuvvetler ayrılığını tehlikeye attığı değerlendirmesinde bulunmuştur. TBMM'nin yasama organı olarak üstlendiği kilit işlev kısıtlanmış, Mecliste siyasi partiler arasındaki diyalog alanı daha da daralmıştır. Bununla birlikte, daha çok sayıda HDP'li milletvekili tutuklanmış ve bunlardan on milletvekilinin vekilliği düşürülmüştür. Seçilmiş temsilcilerin yerine kayyumların atanması yerel demokrasinin ciddi anlamda zayıflamasına yol açmıştır. Sivil toplum, insan hakları savunucuları da dâhil çok sayıda aktivistin tutuklandığı bir ortamda temel hak ve özgürlükler alanının hızlı bir şekilde daralmasına yol açacak şekilde giderek artan bir baskı ile karşı karşıya kalmıştır. Güneydoğu'daki durum, Türkiye'deki en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmiştir. Barışçıl ve sürdürülebilir bir çözüme ulaşmak için ihtiyaç duyulan güvenilir bir siyasi sürecin yeniden başlatılması konusunda herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir.

2017'de, büyümede güçlü bir artış meydana gelmişse de, Türkiye makroekonomik dengesizlikleri ele almadığı, daha fazla yapısal reform gerçekleştirmediği ve iş ortamını iyileştirmediği takdirde bu büyüme kırılma kalmaya devam edecektir. Siyasi belirsizlik, ekonomi alanında devlet kontrolünün artması ve yargının bağımsızlığına yönelik saldırılar, yatırım ortamının öngörülebilirliğini azaltmış, ulusal para biriminin değer yitirmesine neden olmuş ve Avrupa'dan gelen doğrudan yatırımlarda ciddi bir azalmaya yol açmıştır.

Türkiye ve AB, bir dizi üst düzey ziyaret ve Mayıs 2017 ve Mart 2018’de liderlerin bir araya geldikleri toplantılar da dâhil olmak üzere ortak menfaat alanlarında diyalog ve iş birliğine devam etmiştir. Terörle mücadele de dâhil olmak üzere, dış ve güvenlik politikası alanında ve taşımacılık ve ekonomi alanlarında kurulan üst düzey diyaloglar devam etmiştir. Avrupa Komisyonu, AB Konseyine sunduğu önerilerle, AB ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliği’nin, her iki taraf için de fayda sağlayacak biçimde, kapsamının genişletilerek yenilenmesini desteklemiştir.

Türkiye, Suriye’den gelen 3,5 milyondan fazla sığınmacıya ve diğer ülkelerden gelen yaklaşık 365.000 mülteciye koruma sağlanması hususunda olağanüstü bir çaba sarf etmeye devam etmiştir. AB ile göç konusundaki iş birliği, Ege Denizi’nde düzensiz ve tehlikeli geçişlerin azaltılmasında ve hayatların kurtarılmasında somut ve dikkat çekici sonuçlar vermeye devam etmiştir. Türkiye’deki Sığınmacılar için AB Mali İmkânı, mültecilerin ihtiyaçlarının karşılanmasına destek sağlamayı sürdürmekte ve ev sahipliği yapan halkı desteklemektedir. Vize Serbestisi Yol Haritasının uygulanmasına ilişkin olarak Türkiye, vize serbestisi ile ilgili olarak tamamlanmamış yedi kriterin yerine getirilmesine ilişkin çalışma planını Şubat başında Avrupa Komisyonuna sunmuştur. Komisyon, Türkiye’nin önerilerini değerlendirmektedir ve Türk muhataplarıyla istişarelerde bulunacaktır.

Türkiye, Suriye’nin kuzeyinde bir askerî harekât başlatmıştır. Türkiye’nin kendine yönelik terör saldırılarını önleme hakkı olmakla birlikte, söz konusu harekât kısa süre içinde insani konulara ilişkin endişelerin oluşmasına neden olmuş ve şiddetin artmasına yol açacağı yönünde endişeler doğurmuştur.

Konsey ve Komisyonun önceki yıllarda tekrarlanan tutumları doğrultusunda, Türkiye’nin Ek Protokol’ü tam olarak uygulama yükümlülüğünü yerine getirmesi ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde ilerleme kaydetmesi ivedilik arz etmektedir. Temmuz 2017’de düzenlenen Kıbrıs konulu Konferans, bir anlaşmaya varılmaksızın sona ermiş olsa da, kaydedilen ilerlemenin muhafaza edilmesi ve meselenin dış boyutları da dâhil olmak üzere, adil, geniş kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüme yönelik hazırlıklara devam edilmesi önemlidir. Türkiye’nin bu adil, geniş kapsamlı ve uygulanabilir çözüme yönelik kararlılığını sürdürmesi ve somut anlamdaki katkısı çok büyük önem taşıyacaktır.

Göç konusunda Yunanistan ve Bulgaristan ile yapılan iş birliği daha fazla yoğunlaştırılmıştır. Ancak Ege Denizi’nde ve Doğu Akdeniz’de yaşanan gerginlikler iyi komşuluk ilişkileri açısından elverişli bir ortam oluşturmamış ve bölgesel istikrarı ve güvenliği zayıflatmıştır. Zaman zaman saldırgan ve kabul edilemez söylemlere başvurulmasıyla da, bazı AB üye devletleriyle ikili ilişkiler kötüye gitmiştir. AB Türkiye’ye, bir üye devlete yöneltilen her türlü tehdit veya eylemden ya da iyi komşuluk ilişkilerine ve sorunların barışçıl şekilde çözümüne zarar veren sürtüşme nedenlerinden veya eylemlerden kaçınma çağrısında bulunmuştur. Ayrıca, Mart 2018’de AB Zirvesinde, Türkiye’nin Ege Denizi’nde ve Doğu Akdeniz’de devam eden hukuk dışı eylemleri güçlü bir şekilde kınanmıştır ve Türkiye’ye uluslararası hukuka uyma ve iyi komşuluk ilişkilerini sürdürme ve tüm AB üye devletleriyle ilişkilerini normalleştirme yükümlülükleri hatırlatılmıştır.

IV. EKLER

- 1. Ülke raporlarına ait tespitlerin özetleri³**
- 2. İstatistiki ekler**

---

³ Çalışma dökümanları sayılarına yapılan atıflar

Strazburg, 17.4.2018
COM(2018) 450 nihai

EK 1 ve EK 2

**KOMİSYON TARAFINDAN AVRUPA
PARLAMENTOSUNA, KONSEYE, EKONOMİK VE SOSYAL
KOMİTEYE VE BÖLGELER KOMİTESİNE SUNULAN BİLGİLENDİRME**

AB Genişleme Politikasına İlişkin 2018 Bilgilendirmesi

EKLERİ

{SWD(2018) 150 nihai} - {SWD(2018) 151 nihai} - {SWD(2018) 152 nihai} -
{SWD(2018) 153 nihai} - {SWD(2018) 154 nihai} - {SWD(2018) 155 nihai} -
{SWD(2018) 156 nihai}

(Türkiye'ye İlişkin Bölümler)

TR

TR

Ek 1 - Ülke raporlarına ait tespitlerin özetleri

Türkiye

15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından ilan edilen ve bir yandan Türk yetkililerin, darbe girişiminden sorumlu terör örgütü olarak tanımladığı Gülen hareketini çökertmeyi, bir yandan da Türkiye’de art arda saldırıların gerçekleştiği bir zeminde terörle mücadeleyi desteklemeyi hedefleyen **olağanüstü hâl** devam etmektedir.

Darbe girişimini derhal ve güçlü bir şekilde kınayan AB, ülkenin demokratik kurumlarına tam desteğini yinelemiş ve böylesine ciddi bir tehdit karşısında Türkiye’nin hızlı ve orantılı eyleme geçme konusundaki haklı ihtiyacını teslim etmiştir. Bununla birlikte, geniş kapsamlı ihraçlar, tutuklamalar ve gözaltılar gibi, darbe girişiminden bu yana olağanüstü hâl kapsamında alınan geniş çaplı, kolektif uygulanan ve orantısız tedbirler, ciddi endişe yaratmaya devam etmektedir. Türkiye olağanüstü hâli gecikmeksizin kaldırmalıdır.

Olağanüstü hâl kapsamında bugüne kadar çıkarılan 31 kanun hükmünde kararnameye ilişkin ciddi eksiklikler söz konusudur. Bu kararnameler TBMM tarafından titiz ve etkili bir incelemeye tabi tutulmamıştır. Sonuç olarak, söz konusu kararnameler uzun süre yargı denetimine açılmamıştır ve Anayasa Mahkemesinin hiçbir kararına henüz konu olmamıştır. Olağanüstü hâl kapsamında çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ve usuli haklar da dâhil olmak üzere belirli medeni ve siyasi haklar kısıtlanmıştır. Ayrıca, bu kararnamelerle kilit mevzuatta, olağanüstü hâl kaldırıldığında etki doğurmaya devam edecek değişiklikler yapılmıştır.

Olağanüstü hâlin ilan edilmesinden bu yana, 150.000’den fazla kişi gözaltına alınmış, 78.000 kişi tutuklanmış ve 110.000’den fazla devlet memuru ihraç edilmiştir ve yetkililere göre 3.600’ü kanun hükmünde kararnameler ile olmak üzere yaklaşık 40.000 kişi görevlerine iade edilmiştir.

Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonu çalışmalarına başlamıştır ve Komisyona toplamda yaklaşık 107.000 itiraz başvurusunda bulunulmuştur. Bu Komisyon ancak Aralık 2017’de karar almaya başlamış ve bugüne kadar sadece birkaç başvuru sahibinin itiraz talebine istinaden tazmin kararı vermiştir. Komisyonun kararları yargı denetimine açıktır. Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonunun olağanüstü hâl kapsamında alınan tedbirlerden haksız şekilde etkilenen kişiler için etkili ve şeffaf bir başvuru yolu hâline dönüşmesi gerekmektedir.

Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonu haricinde, Türkiye’nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde etkili bir iç hukuk yolu sağlama kapasitesi bazı talihsiz emsal kararlar sebebiyle daha da zayıflamıştır. Bir örnekte, ilk derece mahkemesi, Anayasa Mahkemesinin emsal niteliğindeki bir davaya ilişkin kararına uymayı reddetmiştir: Anayasa Mahkemesinin sanıklardan biri hakkında verdiği müteakip karar, sonunda ilk derece mahkemesi tarafından yerine getirilmiştir. İnsan hakları savunucuları da dâhil olmak üzere öne çıkan sanıkların lehinde verilen bazı mahkeme kararları, yürütmeden gelen yorumları takiben bir diğer mahkeme veya mahkemenin kendisi tarafından hızlı bir şekilde tersine çevrilmiştir.

Türkiye, Avrupa Konseyinin ve organlarının kilit öneme sahip tavsiyelerini henüz ele almamıştır. Görevi kötüye kullanma iddialarının, şeffaf usullerle ve münferiden ele alınması gerekmektedir. Ceza sorumluluğunun şahsiliği; kuvvetler ayrılığı ilkesine tam riayet, yargının tam bağımsızlığı ve adil yargılanma hakkı ile tesis edilebilir. Türkiye olağanüstü hâli gecikmeksizin kaldırmalıdır.

Nisan 2017’de Türkiye’de, Cumhurbaşkanlığı sistemini getiren Anayasa değişikliklerinin çok yakın bir farkla kabul edildiği bir referandum düzenlenmiştir. Venedik Komisyonu söz konusu Anayasa değişikliklerine ilişkin olarak, bu değişikliklerin yeterli bir denge ve denetleme sistemi tesis etmediği ve yürütme ve yargı arasında kuvvetler ayrılığını tehlikeye attığı değerlendirmesinde bulunmuştur. Referandum, her iki taraf için “şartları eşit olmayan bir alan”

olan olağanüstü hâlin yarattığı genel olumsuz etki nedeniyle ciddi endişelere yol açmış ve seçimin dürüstlüğüne ilişkin tedbirlere gölge düşürmüştür.

Olağanüstü hâl kapsamında hükûmetin, olağan yasama usulü uyarınca düzenlenmesi gereken konuları “kanun hükmünde” kararnamelerle düzenlemesiyle, TBMM’nin kilit işlevi olan yasama gücü kısıtlanmıştır. Ülkede kötüleşen siyasi sürtüşmelere paralel olarak, TBMM’deki siyasi partiler arasındaki diyalog alanı da giderek daralmıştır. Mayıs 2016’da milletvekili dokunulmazlıklarının tek sefere mahsus olarak kaldırılmasının ardından, muhalefet partisi HDP’den birçok milletvekili tutuklanmıştır ve on milletvekillinin vekilliği düşürülmüştür.

Cumhurbaşkanı’nın yürütme üzerindeki rolü, bazı yetkilerin olağanüstü hâl kararnameleriyle Cumhurbaşkanlığına devredilmesiyle birlikte artmıştır. Belediye yöneticilerinin ve seçilmiş temsilcilerin yerine kayyumların atanması yerel demokrasinin ciddi anlamda zayıflamasına yol açmıştır.

Sivil toplum, özellikle insan hakları savunucuları da dâhil çok sayıda aktivistin tutuklandığı ve gösterilerin ve diğer toplanma biçimlerinin, temel haklar ve özgürlükler alanında hızlı bir daralmaya yol açacak şekilde mükerrer olarak yasaklandığı bir ortamda giderek artan bir baskı ile karşı karşıya kalmıştır. Hak temelli birçok örgüt, olağanüstü hâl kapsamında alınan tedbirlerin bir parçası olarak hâlâ kapatılmaktadır ve bu kapsamda gerçekleştirilen el koymalara yönelik hiçbir hukuk yolu mevcut değildir.

Hükûmet, sivil-asker ilişkilerini düzenleyen yasal çerçeveyi gözden geçirmiş ve yürütmenin ordu üzerindeki yetkilerini önemli ölçüde artırmıştır. Böylelikle ordunun sivil gözetimi güçlendirilmiştir. Anayasa değişiklikleri kapsamında, askerî yüksek mahkemeler kaldırılmıştır. Askerî ve istihbarî birimlerin, TBMM nezdinde hesap verebilirliği hâlâ yetersizdir.

Güneydoğu’daki durum, ülkedeki en ciddi sorunlardan biri olmaya devam etmiştir. Kötüye giden güvenlik durumu kısmen kırsal alanlara kaymıştır. AB’nin terör eylemlerine karışan kişi, grup ve kuruluşlar listesinde yer almaya devam eden PKK terör örgütü tarafından tekrarlanan şiddet eylemleri karşısında hükûmetin verdiği güvenlik operasyonlarına devam etme sözü, bölgedeki durumun belirleyici bir unsuru olmayı sürdürmüştür. Terörle mücadele devletin meşru hakkıdır; bununla birlikte, hükûmet bu mücadeleyi insan haklarına, hukukun üstünlüğüne, temel özgürlüklere riayet ederek yürütmekle sorumludur. Terörle mücadele tedbirlerinin orantılı olması gerekmektedir. Hükûmetin, Güneydoğu’da hasar görmüş alanların yeniden inşa edilmesine yönelik yatırım planı sonucunda, binlerce konutun inşa süreci devam etmektedir ancak bugüne kadar yalnızca az sayıda yerinden olmuş kişi tazminat alabilmiştir. Barışçıl ve sürdürülebilir bir çözüme ulaşmak için ihtiyaç duyulan güvenilir bir siyasi sürecin yeniden başlatılması konusunda herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir.

Türkiye, e-devlet kullanımı ve daha açık bir idare konusundaki güçlü taahhüdüyle **kamu yönetimi** reformu alanında kısmen hazırlıklıdır. Ancak, kamu hizmetleri ve insan kaynakları yönetimi alanında ve idari yargıya başvurma hakkı ve tazminat hakkı bakımından idarenin hesap verebilirliği alanında ciddi gerileme olmuştur. Geniş çaplı ihraçlara ilişkin olarak şeffaf ve etkili bir başvuru hakkının sağlanması gerekmektedir.

Türkiye’deki **yargı sistemine** ilişkin hazırlıklar başlangıç aşamasındadır. Özellikle yargı bağımsızlığı konusunda geçen yıl ilave ciddi gerilemeler olmuştur. Hâkimler ve Savcılar Kurulunu (HSK) düzenleyen Anayasa değişiklikleri yürürlüğe girmiştir ve Kurulun yürütme erkinden bağımsızlığını daha fazla sekteye uğratmıştır. HSK, geniş çaplı açığa almaları ve hâkim ve savcılarının görev yerlerini değiştirmeye devam etmiştir. Hâkim ve savcılarının işe alınmasında ve terfisinde nesnel, liyakate dayalı, yeknesak ve önceden belirlenmiş kriterlerin bulunmamasına ilişkin kaygıların giderilmesine yönelik herhangi bir tedbir alınmamıştır.

Türkiye, ilerleme kaydedilmeyen **yolsuzlukla mücadele** alanında belirli düzeyde hazırlıklıdır. Yasal ve kurumsal çerçevenin uluslararası standartlarla daha uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. Söz konusu yasal ve kurumsal çerçeve; kamuoyunca bilinen yolsuzluk davalarının soruşturma ve kovuşturma aşamalarında yürütmenin, usule aykırı bir biçimde müdahale edebilmesine müsaade etmeye devam etmektedir. Türkiye'nin, özellikle kamuoyunca yakından takip edilen yolsuzluk davaları olmak üzere, yolsuzluk davalarındaki soruşturmalar, kovuşturmalar ve mahkûmiyetlere ilişkin performansı hâlâ yetersizdir. Kamu kurumlarının çalışmalarında hesap verebilirliğin ve şeffaflığın artırılması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Yolsuzlukla kararlı bir biçimde mücadele edilebilmesi için geniş kapsamlı, partiler arası siyasi bir uzlaşma ve güçlü bir siyasi iradeye ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye, Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'nun tavsiyelerinin neredeyse tamamını hâlâ yerine getirmiş değildir. Yolsuzluk birçok alanda hâlâ yaygındır ve ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Yolsuzluk algısı da hâlâ yaygındır.

Türkiye, **örgütlü suçlarla mücadele** alanında belirli düzeyde hazırlıklıdır ve yeni bir stratejinin kabul edilmesi ve kurumsal kapasitenin iyileştirilmesi sayesinde bu alanda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye'nin, siber suçlara, mal varlıklarına el konulmasına ve tanık korumaya ilişkin mevzuatını iyileştirmesi gerekmektedir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin mevzuat mevcuttur, ancak Avrupa standartlarıyla henüz uyumlu değildir. Mali soruşturmalar hâlâ yeterli düzeyde yapılmamaktadır. Mal varlıklarının ihtiyaten dondurulmasına nadiren başvurulmaktadır ve el konulan mal varlıklarının miktarı azdır. Terörle mücadeleye ilişkin olarak, terörizmin finansmanı konusunda kapsamlı bir yasal çerçeve mevcuttur. Türk Ceza Kanunu'nun ve Terörle Mücadele Kanunu'nun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadıyla uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. Uygulamada, orantılılık ilkesine riayet edilmelidir.

Türkiye **göç ve iltica politikası** alanında iyi düzeyde ilerleme kaydetmiştir ve Mart 2016 Türkiye-AB Ortak Açıklaması'nın uygulanmasında ve Doğu Akdeniz rotasındaki göç akınlarının etkili bir şekilde yönetilmesinin sağlanması konusunda kararlılığını sürdürmüştür. Vize Serbestisi Diyaloğuna ilişkin olarak Türkiye, vize yol haritasında yer alan ve henüz karşılanmamış yedi kriterin yerine getirilmesine ilişkin çalışma planını Avrupa Komisyonuna Şubat başında sunmuştur. Komisyon, Türkiye'nin önerilerini değerlendirmektedir ve Türk muhataplarıyla istişarelerde bulunacaktır.

Türkiye'deki yasal çerçeve, **insan haklarına ve temel haklara** riayet edilmesine ilişkin olarak genel güvenceleri kapsamaktadır, ancak söz konusu güvenceler birçok olağanüstü hâl kararnamesiyle daha çok sorgulanır hâle gelmiş ve zayıflatılmıştır. Türkiye'de hazırlıkların başlangıç aşamasında olduğu **ifade özgürlüğü** alanında ciddi gerileme devam etmiştir. Olağanüstü hâl çerçevesinde alınan tedbirlerin kapsamı, zaman içinde, orantılılık ilkesine aykırı olarak, diğerlerinin yanı sıra, basındaki ve akademisyenler arasındaki birçok muhalif sesi de içine alacak şekilde genişlemiştir. Gazeteciler (150'den fazlası hâlen cezaevindedir), insan hakları savunucuları, yazarlar veya sosyal medya kullanıcıları aleyhindeki davaların yanı sıra, basın kartlarının geri alınması, çok sayıda medya kuruluşunun kapatılması veya bu kuruluşlara kayyum atanması gibi gelişmeler ciddi endişe kaynağıdır ve bu gelişmeler çoğunlukla başta ulusal güvenlik ve terörle mücadeleye ilişkin hükümler olmak üzere, mevzuatın seçerek ve keyfi olarak uygulanmasına dayanmaktadır. İnternet Kanunu ve genel yasal çerçeve, yürütmenin, uygun olmayan şekilde geniş kapsamlı gerekçeler temelinde ve mahkeme izni olmaksızın internet içeriğini engellemesine imkân vermeye devam etmektedir. Toplanma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, usuli haklar ve mülkiyet hakları alanlarında da ciddi gerileme olmuştur. Toplanma özgürlüğü, mevzuatta ve uygulamada hâlâ ciddi ölçüde kısıtlanmaktadır. Olağanüstü hâl kapsamında alınan tedbirlerin, gözaltındaki kişileri suistimale karşı koruyan kritik güvenceleri de ortadan kaldırması, kötü muamele ve işkence iddialarının yoğunlaştığı bir dönemde suçun cezasız kalması riskini artırmıştır. Olağanüstü hâl KHK'ları, savunma hakkı da dâhil olmak üzere, usuli haklara ilave kısıtlamalar getirmiştir. Hakların uygulanması; insan hakları ve özgürlüklerin korunmasından sorumlu kamu kurumlarının

parçalı yapısı, yetkilerinin kısıtlı olması ve yargının bağımsızlığının zayıflatılmış olması nedeniyle engellenmektedir. Türkiye'deki Roman aileler hâlâ aşırı yoksuldur ve temel ihtiyaçlardan yoksundur. En savunmasız grupların ve azınlık mensuplarının haklarının yeterli şekilde korunması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet temelli şiddet, ayrımcılık, azınlıklara yönelik nefret söylemi, nefret suçu ve lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseks (LGBTI) bireylerin insan haklarının ihlalleri ciddi ölçüde endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Türkiye, Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik olarak iki topluluğun liderleri arasında yapılan görüşmelere ve BM Genel Sekreteri ve Özel Danışmanı'nın çabalarına yönelik desteğini ifade etmiştir. Ocak 2017'de Cenevre'de ve Temmuz 2017'de Crans-Montana'da gerçekleştirilen Kıbrıs Konferansları, bir anlaşmaya varılmadan sona ermiştir. Türkiye, Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tam olarak ve ayırım yapmaksızın uygulama yükümlülüğünü hâlâ yerine getirmemiş olup, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile doğrudan taşımacılık bağlantılarındaki kısıtlamalar da dâhil, malların serbest dolaşımı önündeki tüm engelleri kaldırmamıştır. GKRY ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Avrupa Birliği Konseyi tarafından kabul edilen ve Aralık 2006'da AB Zirvesi'nde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar hâlâ yürürlüktedir. Söz konusu karar, Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tamamen uyguladığı Komisyon tarafından teyit edilinceye kadar, Türkiye'nin GKRY'ye yönelik kısıtlamalarıyla bağlantılı sekiz fasılda¹ müzakerelerin açılmamasını ve hiçbir faslın geçici olarak kapatılmamasını şart koşmaktadır.

Göç konusunda Yunanistan ve Bulgaristan ile yapılan iş birliği daha fazla yoğunlaştırılmıştır. Ancak Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginlikler iyi komşuluk ilişkileri açısından elverişli bir ortam oluşturmamış ve bölgesel istikrarı ve güvenliği zayıflatmıştır. Bazı AB üye devletleriyle ikili ilişkiler, zaman zaman saldırgan ve kabul edilemez bir söyleme de başvurulmasıyla kötüye gitmiştir. Mart 2018'de AB Zirvesi, Türkiye'nin Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de devam eden yasa dışı eylemlerini güçlü bir şekilde kınamıştır ve Türkiye'ye uluslararası hukuka uyma ve iyi komşuluk ilişkilerini sürdürme ve tüm AB üye devletleriyle ilişkilerini normalleştirme yükümlülüklerini hatırlatmıştır. Avrupa Konseyi, iki Yunan askeri de dâhil olmak üzere, AB vatandaşlarının hâlâ Türkiye'de tutuklu olmaları konusunda derin endişesini dile getirmiş ve bu konuların üye devletlerle diyalog hâlinde, hızla ve olumlu bir şekilde çözüme kavuşturulması yönünde çağrıda bulunmuştur.

Türkiye'nin kesin surette, gerekirse Uluslararası Adalet Divanına başvurmak suretiyle, BM Şartı'yla uyumlu olarak, iyi komşuluk ilişkilerine, uluslararası anlaşmalara ve sorunların barışçıl şekilde çözümüne bağlı kalması gerekmektedir. Bu bağlamda, AB bir kez daha ciddi endişelerini ifade ederek, Türkiye'ye, bir üye devlete yöneltilen her türlü tehdit veya eylemden ya da iyi komşuluk ilişkilerine ve sorunların barışçıl şekilde çözümüne zarar veren sürtüşme nedenlerinden veya eylemlerden kaçınma çağrısında bulunmaktadır.

Ekonomik kriterler ile ilgili olarak, Türkiye ekonomisi gelişmiş bir ekonomi olup, işleyen bir piyasa ekonomisi olarak nitelendirilebilir. Hükûmetin teşvik tedbirleri ile desteklenen ekonomi, 2016 darbe girişiminin ardından yaşanan daralmadan toparlanmayı başarmıştır ve 2017'de güçlü bir büyüme kaydetmiştir. Ancak yüksek büyüme önemli makroekonomik dengesizlikleri beraberinde getirmiştir. Cari işlemler açığı yüksek düzeyde seyretmeye devam etmektedir ve 2017'nin sonuna doğru artmıştır, bu da ülkeyi sermaye girişlerine bağımlı ve dış şoklara karşı kırılgan hâle getirmektedir. Enflasyon oranının 2017'de iki haneli rakamlara (%11,1) çıkması ve Türk lirasındaki değer kaybının devam etmesi, para politikasını belirleyenlerin fiyat istikrarına verdikleri önem konusunda endişeleri ön plana çıkartmıştır. Yüksek düzeyde kayıtdışılık Türkiye ekonomisinin belirleyici özelliği olmaya devam etmiştir. Genel olarak, bu alanda gerileme olmuştur. Ekonomik alandaki devlet kontrolünü artırma eğilimi ile şirketleri,

---

¹ Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Taşımacılık Politikası, Gümrük Birliği ve Dış İlişkiler.

iş adamlarını, siyasi rakipleri ve onların işlerini hedef alan eylemler, iş ortamına zarar vermiştir. Türkiye, AB içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile baş edebilme konusunda bazı ilerlemeler kaydetmiştir ve iyi düzeyde hazırlıklıdır. Türkiye, gerek ticaret gerekse yatırım bakımından AB pazarı ile ileri düzeyde bütünleşmiştir. Enerji sektöründe, özellikle gaz piyasasında ve AR-GE harcamalarının artırılmasında bir miktar ilerleme kaydedilmiştir. Ancak eğitimin kalitesi konusunda kayda değer sorunlar devam etmektedir. Devlet desteklerinde şeffaflığın artırılmasına yönelik ilerleme kaydedilmemiştir.

Üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneğine ilişkin olarak, Türkiye, sınırlı bir hızla da olsa, AB müktesebatına uyum sağlamaya devam etmiştir. Bilgi toplumu, sosyal politika ve istihdam ile dış ilişkiler alanlarında bazı kilit hususlara ilişkin gerileme örnekleri daha fazla ortaya çıkmıştır. Türkiye, şirketler hukuku, Trans-Avrupa ağları, bilim ve araştırma alanlarında çok ileri düzeydedir; malların serbest dolaşımı, fikri mülkiyet hukuku, mali hizmetler, işletme ve sanayi politikası, enerji, tüketici ve sağlığın korunması, gümrük birliği ve mali kontrol alanlarında iyi düzeyde hazırlıklıdır. Türkiye, kamu alımları konusunda, uyuma ilişkin önemli boşluklar söz konusu olması nedeniyle, ancak kısmen hazırlıklı durumdadır. Türkiye ayrıca, tüm alanlarında daha fazla çabaya ihtiyaç duyulan istatistik ve taşımacılık politikası fasıllarında kısmen hazırlıklı durumdadır. Türkiye, daha kapsamlı ve iyi koordine edilmiş çevre ve iklim politikalarının oluşturulmasına ve uygulanmasına hâlâ ihtiyaç bulunan çevre ve iklim değişikliği alanında belirli düzeyde hazırlıklıdır. AB müktesebatı ile mevzuat uyumunun sağlanması için pek çok alanda kayda değer ilerleme sağlanmasına ihtiyaç duyulmakla birlikte, tüm alanlarda mevzuatın uygulanmasına daha fazla önem verilmesi gerekmektedir.

.....

EK 2. Temel İstatistikler

İSTATİSTİKİ VERİLER (15 Şubat 2018 itibarıyla)

	Not	Karadağ		Makedonya Cumhuriyeti		Arnavutluk		Sırbistan		Türkiye		Bosna Hersek		Kosova*		AB-28	
		2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Nüfus																	
Toplam nüfus (bin)		622,1	622,2	2.069,20	2.071,30	2.892,3e	2.886	7.144,40	7.076,40	77.696	78.741	3.825,30	3.516,0 p	1.804,90	1.771,60	508.504 p	510.279 bp
15-64 yaş aralığındakilerin toplam nüfusa oranı (%)		67,8	67,6	70,5	70,3	69,1e	69,5	67,1	66,6	67,8	67,8	:	:	:	65,6p	65,5ep	65,3bep
Doğal nüfus değişikliği oranı (1000 kişi başına)		1,7	1,8	1,3	1,2	3,6e	:	-5,4	-5,1	11,8	11,2	:	-1,8 p	9,2p	:	-0,2 ep	0,0bep
Doğumda yaşam beklentisi: erkek (yaş)		74,4	:	73,5	:	76,2e	:	72,8	:	75,4	:	:	:	:	:	77,9ep	:
Doğumda yaşam beklentisi: kadın (yaş)		78,6	:	77,4	:	79,7e	:	77,9	:	81,0	:	:	:	:	:	83,3ep	:

İşgücü piyasası	Not	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Ekonomik faaliyet oranı (20-64): ekonomik olarak aktif olan 20-64 yaş arası nüfusun toplam nüfusa oranı (%)	1)	68,5	69,1	70,2	69,6	71,3e	73,3e	68,1	70,0	59,9	60,9	59,2	58,8	42,8	44	77,1	77,5
Erkekler için ekonomik faaliyet oranı (20-64): ekonomik olarak aktif olan 20-64 yaş arası erkeklerin toplam nüfusa oranı (%)	1)	74,9	76,7	83,8	83,8	81,8e	82,5e	76,7	78,0	82,7	83,3	71,9	72,0	65,1	66,8	83,4	83,7
Kadınlar için ekonomik faaliyet oranı (20-64): ekonomik olarak aktif olan 20-64 yaş arası kadınların toplam nüfusa oranı (%)	1)	62,1	61,6	56,2	54,9	61,1e	64,2e	59,5	62,0	37,3	38,5	46,3	45,3	20,4	20,9	70,8	71,4
20-64 yaş arası istihdam oranları (nüfusa oranı) (%)																	

Toplam		56,7	57,1	51,9	53,3	59,3e	62,1e	56,0	59,1	53,9	54,3	43,2	44,2	29,1	32,3	70,0	71,0
Erkekler		61,9	51,3	61,5	63,7	68,1e	69,4e	63,7	66,3	75,3	75,5	53,9	56,4	44,9	49,9	75,8	76,8
Kadınlar		51,5	63,0	42,1	42,5	50,7e	55,0e	48,3	51,9	32,6	33,2	32,4	32	13,2	14,6	64,2	65,3
İstihdamda, eğitim veya öğretimde yer almayan 15-24 yaş aralığındaki kişilerin bu yaş grubundaki nüfusa oranı (%)		19,1	18,4	:	:	29,6	26,9e	19,9	17,7	24,0	24,0	27,7	26,4	31,4	30,1	12,0	11,6
İstihdamda, eğitim veya öğretimde yer almayan 15-29 yaş aralığındaki kişilerin bu yaş grubundaki nüfusa oranı (%)		23,4	22,3	:	:	32,8	30,0e	24,5	22,3	28,0	27,8	32,8	31,4	39,2	37,3	14,8	14,2
Temel sektörler itibarıyla istihdam																	
Tarım, ormancılık ve balıkçılık (%)		7,7	7,7	17,9	16,6	41,3e	40,2e	19,4	18,6	20,6	19,5	17,9	18,0	2,3	4,2	4,5	4,3
Sanayi (%)		10,8	9,8	23,4	23,1	11,6e	12,8e	19,9	20,2	20	19,5	22	22,7	18,7	18	17,3	17,3
İnşaat (%)		6,6	7,7	7,1	7,2	6,9e	6,5e	4,5	4,3	7,2	7,3	7,5	8,6	9,5	11,5	6,8	6,7
Hizmetler (%)		74,8	74,8	51,6	53,1	40,2	40,5	56,1	57	52,2	53,7	52,6	50,8	69,5	66,3	71,4	71,6
20-64 yaş aralığındaki kişilerin kamu istihdamının toplam istihdama oranı (%)	2)	32,4	31,2	:	:	16,7e	15,6e	29,7	28,3	13,5	13,8	31,2	29	32,6	30,8	:	:
20-64 yaş aralığındaki kişilerin özel sektör istihdamının toplam istihdama oranı (%)	2)	46,6	47,0	:	:	83,3e	84,4e	70,3	71,7	86,5	86,2	63,2	65,9	67,4	69,2	:	:
İşsizlik oranları (işgücüne oranı)(%)																	
Toplam	1)	17,5	17,8	26,1	23,7	17,1e	15,2e	17,8	15,4	10,3	10,9	27,9	25,5	32,9	27,5	9,4	8,6
Erkekler	1)	17,7	18,3	26,7	24,4	17,1e	15,9e	16,9	14,8	9,3	9,6	25,9	22,6	31,8	26,2	9,3	8,4
Kadınlar	1)	17,3	17,1	25,1	22,7	17,1e	14,4e	18,8	16,2	12,6	13,6	30,9	30,2	36,6	31,7	9,5	8,8
15-24 yaş aralığındaki gençler	1)	37,6	35,9	47,3	48,2	39,8e	36,5e	43,2	34,9	18,4	19,5	62,3	54,3	57,7	52,4	20,3	18,7
Uzun dönem (>12 ay)	1)	13,6	13,4	21,3	19,2	11,3e	10,1e	11,4	10,0	2,2	2,2	22,8	21,7	23,8	18,0	4,5	4,0
Ortalama aylık nominal maaş ve ücretler (Avro)	3)	480	499	356	363	386	397	506	516	604	:	424	429	:	:	:	:

Eğitim	Not	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Okulu terk edenler: 18-24 yaş arası azami ortaokulu tamamlamış ve daha fazla eğitim ya da öğrenim görmemişlerin nüfusa oranı (%)		5,7	5,5	11,3p	9,9	21,3e	19,6e	7,4	7,0	36,7	34,3	5,2	4,9	14,5	12,7	11,0	10,7
Eğitime yapılan kamu harcamaları, GSYH'ye oranı (%)		:	:	:	:	3,1p	3,1p	4,0	3,9	4,3	4,6	:	:	4,5	4,7p	:	:
20-24 yaş arası azami ortaokulu tamamlamışların nüfusa oranı, toplam		6,6	6,8	:	:	:	:	8,6	7,8	46,5	43,9	6,2u	5,8u		14,6	17,2	16,8
20-24 yaş arası azami ortaokulu tamamlamışların nüfusa oranı, erkekler		6,9	5,8	:	:	:	:	9,3	8,6	46,2	44,2	5,6u	5,5u	:	12,5	19,4	19,1
20-24 yaş arası azami ortaokulu tamamlamışların nüfusa oranı, kadınlar		6,3	7,9	:	:	:	:	7,9	7,0	46,8	43,7	6,9u	6,3u	:	17,0	14,9	14,4
20-24 yaş arası ortaöğretimi veya ortaöğretim sonrası akademik olmayan eğitimi tamamlamışların nüfusa oranı, toplam		80,6	82,2	:	:	:	:	83,2	84,9	34,9	35,7	86,3	86,6	:	70,5	65,2	65,3
20-24 yaş arası ortaöğretimi veya ortaöğretim sonrası akademik olmayan eğitimi tamamlamışların nüfusa oranı, erkekler		85,3	86,9	:	:	:	:	84,5	86,3	37,8	38,3	88,6	89,0	:	74,5	65,9	66,1
20-24 yaş arası ortaöğretimi veya ortaöğretim sonrası akademik olmayan eğitimi tamamlamışların nüfusa oranı, kadınlar		75,7	77,2	:	:	:	:	81,7	83,3	32,2	33,3	83,5	83,7	:	66,0	64,5	64,5
30-34 yaş arası yükseköğretimi tamamlamışların nüfusa oranı, toplam		31,0	33,9	28,6	29,1	22,1e	20,9e	28,9	29,9	23,5	26,5	17,2	23,1	17,2	19,1	38,6	39,0
30-34 yaş arası yükseköğretimi tamamlamışların nüfusa oranı, erkekler		29,9	31,8	23,1	24,5	19,6e	18,0e	24,2	24,7	25,0	28,3	13,4u	16,6u	19,5	18,9	33,9	34,3
30-34 yaş arası yükseköğretimi tamamlamışların nüfusa oranı, kadınlar		32,2	35,9	34,5	33,8	24,7e	23,9e	33,7	35,3	22,1	24,6	21,3	29,4	14,7	19,4	43,3	43,8

Ulusal hesaplar	Not	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Gayri safi yurt içi hasıla																	
Cari fiyatlara göre (milyar avro)		3,7	4,0	9,1	9,7p	10,2p	10,7p	33,5	34,6	773	780,2	14,6	15,3	5,8	6,0p	14.797,40	14.907,90
Kişi başına düşen gelir (Avro)		5.827	6.355	4.382	4.691	3.547	3.728	4.720	4.904	9.949	9.909	4.312	4.494	3.278	3.304	29.033	29.148
(Satın alma gücü paritesine (SGP) göre kişi başına düşen gelir		12.200	13.000	10.500	10.900	8.500	8.500	10.500	10.700	18.900	18.800	9.100	9.300	:	:	29.000	29.100
Satın alma gücü paritesine (SGP) göre kişi başına düşen gelir, AB ortalamasına göre (AB-28 = 100)		42	45	36	37	29	29	36	37	65	64	31	32	:	:	-	-
Yıllık gerçek (hacim) değişim oranı, geçen yıla kıyasla (%)		3,4	2,9	3,9	2,9p	2,2p	3,4p	0,8	2,8	6,1	3,2	3,1	3,3	4,1	3,4p	2,3	2,0
Temel sektörler itibarıyla gayrisafi katma değer																	
Tarım, ormancılık ve balıkçılık (%)		9,7	9,0	11,1	10,5p	22,9p	22,9p	8,2	7,9	7,8	7,0	7,3	:	12,6	13,4p	1,5	1,5
Sanayi (%)		12,8	12,3	19,3	19,9p	13,9p	13,2p	25,9	25,9	22,4	22,3	21,9	:	20,8	21,1p	19,4	19,4
İnşaat (%)		4,5	6,8	8,1	8,6p	10,2p	10,5p	5,5	5,4	9,3	9,7	4,6	:	8,4	8,2p	5,3	5,3
Hizmetler (%)		73,0	71,9	61,5	61,0p	53,0p	53,4p	60,4	60,8	60,5	61	66,2	:	58,2	57,3p	73,8	73,8

Ödemeler dengesi	Not	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Net (iç-dış) doğrudan yabancı yatırım (DYY) (milyon avro)		619,3	371,6	202,8	316,9	818,4	936,5	1.803,80	1.899,20	:	:	248,9	240,5	271,8	177,2	-129.867	-116.465
Net (iç-dış) doğrudan yabancı yatırım (DYY) (GSYH'nin %'si)		16,9	9,4	2,2	3,3p	8,0p	8,7p	5,4	5,5	:	:	1,7	1,6	4,7	3,0p	-0,9	-0,8
AB-28 bakımından net (iç-dış) doğrudan yabancı yatırım (DYY) (milyon avro)		403	-32,5	-20,7	199,1	:	:	1.480,40	1.304,40	:	:	160,5	190,9	11,2	15,6	:	:
AB-28 bakımından net (iç-dış) doğrudan yabancı yatırım (DYY) (GSYH'nin %'si)		11	-0,8	-0,2	2,0p	:	:	4,4	3,8	:	:	1,1	1,2	0,2	0,3p	:	:
GSYH'nin %'si olarak döviz gelirleri		1,2	1,0	2,3	2,0p	5,9p	5,7p	8,5	7,8	:	:	8,3	8,2	11,5	11,5p	0,1	0,1

Dış ticaret (mallar)	Not	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Uluslararası ticaret																	
AB-28 ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı (%)		35,6	37,4	77,0	79,9	75,4	77,9	67,0	67,6	44,5	47,9	71,6	71,3	32,6	22,6	-	-
AB-28 ülkelerinden yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı (%)		41,3	48,2	62,0	62,0	61,8	63,1	57,3	58,7	38,0	39,0	60,8	61,9	42,2	43,1	-	-
Ticaret dengesi (milyon avro)		-1.524	-1.736	-1.714	-1.777	-2.154	-2.399	-2.978	-2.483	-56.981	-50.676	-3.510	-3.448	-2.309	-2.480	59553	32002
GSYH'ye oranla, mal ve hizmetlere yönelik uluslararası ticaret																	
İthalat (GSYH'nin %si)		60,6	62,9	65,0	64,7p	44,7p	:	56,4	57,5	26,0	24,9	53,2	52,3	49,5	51,3p	40,3	40,5
İhracat (GSYH'nin %si)		42,1	40,5	48,7	50,0p	27,4p	:	46,7	50,0	23,3	22,0	34,6	35,4	19,3	22,5p	43,8	44

Kamu maliyesi	Not	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
GSYH'ye oranla genel yönetim mali istatistikleri																	
** Genel devlet fazlası (+) / açığı (-) (%)		-7,4	-2,8	-3,5	-2,7	-4,1	-1,8	-3,7	-1,3	1,3	:	0,7	1,2	:	:	-2,4	-1,7
**Genel devlet borç stoğu (%)		66,2	64,4	38,1	39,6	69,1	68,7	76,0	73,0	27,5	:	41,9	40,5	12,8	:	84,5	83,2

Mali göstergeler	Not	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Tüketici fiyatlarındaki yıllık değişim (%)	4)	1,4	0,1	-0,3	-0,2	2	2,5	1,5	1,3	7,7	7,7	-1	-1,1	-0,5	0,3	0,0	0,3
GSYH'ye oranla toplam dış borç		:	:	69,3	74,2p	74,7p	73,5p	78,3	76,5	47,1	:	72,2	71	33,3	33,7p	:	:
Borçlanma faiz oranı (bir yıl vadeli), yıllık (%)	5)	:	:	:	:	74,7	73,5	:	:	53,0	:	:	:	:	:	:	:
Mevduat faiz oranı (bir yıl vadeli), yıllık (%)	6)	8,53	7,45	3,75	4,25	7,77	5,89	6,5	5,5	10,79	:	5,74	4,97	8,32	7,47	:	:
Rezerv varlıkların değeri (altın dâhil)(milyon avro)	7)	1,23	0,93	0,25	0,25	1,35	0,8	2,5	2,5	7,27	:	0,09	0,09	0,9	1,01	:	:
İthalat yapılan aylara denk düşen uluslararası rezervler		673,7	803	2.261,80	2.613,40	2.880,00	2.945,00	10.378,00	10.204,60	99.619,60	:	4.414,60	4.887,40	706,4	605,1	:	:

İş	Not	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Sanayi üretim endeksi (2010=100)	8)	88,3	84,4	118	122	161,7	130,5	107,1	112,1	124,1	126,3	107,4	112,0	:	:	103,9	105,6
Altyapı	Not	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Demiryolu ağı yoğunluğu (çalışır durumdaki hatlar, 1000 km2 başına)		18,1	18,1	28,1	27,4	13,8	12,2	48,6	48,6	13,2	:	20,1	21,9	30,9	30,9	:	:
Otoyol uzunluğu (km)		0	0	259	259	:	:	693	741	2 282	2 542	128	:	80	98	:	:
Enerji	Not	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
GSYH'ye oranla net enerji ürünleri ithalatı		4,2	3,4	6,4	5,1p	0,8p	1,3p	4,8	3,6	1,2	1,0	5,3	4,3	5,4	4,1p	1,6	1,3

: = mevcut değil
b = seride bozulma
e = tahmini değer
p = geçici
u = düşük güvenilirlik
- = uygulanamaz

* = Bu ifade, statüye ilişkin tutumlara hâlel getirmez ve BMGK'nin 1244 sayılı Kararı ile Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık Deklarasyonu hakkındaki Görüşü ile uyumludur.

** = Genişleme ülkelerinin kamu açığı ve borç verileri "olduğu gibi" prensibine dayanarak ve kalite ve ESA kurallarına uygunluk bakımından hiç bir güvence olmadan yayımlanmaktadır.

Dipnotlar:

- 1) Türkiye: Sadece iş araştırma metodlarını kullanarak 4 hafta kriterine göre işsizlik.
- 2) Bosna Hersek: farklı mülkiyet tipleri hariç tutulduğundan paylar %100'e ulaşmamaktadır. Karadağ: hükümet dışı kuruluşları kapsamaz; veriler (özel sektör veya kamu sektöründeki) çalışanların sayısını, istihdam edilmiş olan toplam kişi sayısının oranı olarak ifade eder.
- 3) Arnavutluk: kamu sektörü. Bosna Hersek: net kazançlar. Sırbistan: Tüzel kişiliklerin ve tüzel kişiliği olmayan işletmelerin çalışanlarına ödenen ücretler ve maaşlar.
- 4) Makedonya Cumhuriyeti, Bosna Hersek ve 2015 yılı Arnavutluk verileri hariç olmak üzere, uyumlaştırılmış tüketici fiyat endeksi. Arnavutluk: bir yılın Aralık ayı ile önceki yılın Aralık ayı arasındaki varyasyon
- 5) Arnavutluk dış borcu (DYY dâhil).
- 6) Arnavutluk: ilgili ayda, yeni 12 aylık borç için 12 ay vade üzerinden uygulanan ortalama ağırlıklı oran. Bosna Hersek: finansal olmayan işletmelere ulusal para birimi cinsinde uygulanan kısa vadeli borçlanma oranları (ağırlıklı ortalama). Karadağ: ağırlıklı ortalama efektif faiz oranı, alacaklar, yıllık. Makedonya Cumhuriyeti: yıl sonu (31 Aralık)

- 7) Arnavutluk: mevduat faiz oranı, ilgili ayda yeni kabul edilmiş mevduatlar için 12 ay vade üzerinden ortalama ağırlıklı oranı ifade eder. Bosna Hersek: hane halkının ulusal para birimi cinsinden vadesiz mevduat oranları(ağırlıklı ortalama) Karadağ: ağırlıklı ortalama efektif faiz oranı, alacaklar, yıllık. Makedonya Cumhuriyeti: yıl sonu (31 Aralık). Türkiye: gecelik mevduat kolaylığı
- 8) Karadağ ve Sırbistan: düzenlenmiş takvimden ziyade büyük seriler hâlinde